

Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Üzerine Antropolojik Bir Analiz ¹

Süleyman ŞANLI ²

Özet

Bir zamanlar Anadolu, devecilik kültürünün yaygın olduğu ve geliştiği bir coğrafyaydı. Oysa günümüzde artık Türkiye’de, bazı Yörük topluluklarının besi, süt ve taşıma gibi ihtiyaçları dışında develer genellikle güreştirilmek için yetiştirilmektedir. Develerin sözü edilen durumlar için kullanıldığı çevreler aynı zamanda ilk deve güreşleri organizasyonlarının da görüldüğü yerler olmuştur. Deve güreşleri kültürünün özellikle bu çevrelerde benimsenip yaygınlık kazanması birçok etkene bağlı olmakla birlikte öncelikle Batı Anadolu Yörük kültüründeki zengin deve varlığının bulunmasına bağlanabilir. Bu çalışmada deve güreşleri kültürü bağlamında develerin neden güreştiği/güreştirildikleri, deve sahibi/deveci olmanın birey açısından toplumsal fonksiyonunun ne olduğu sorularına cevap aranılacaktır. Antropolojik bir alan araştırması ile deveci/deve sahibi görüşmeciler ile yapılan etnografik mülakatlar neticesinde elde edilen verilerle oluşan çalışma, yorumsamacı antropolojideki kültürleri yorumlamak bakışı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, antropoloji, etnografya, deve, devecilik kültürü, deve güreşleri.

An Anthropological Analysis on the Culture of Camel Wrestling and Camel Dealing

Abstract

Once culture of camel dealing was widespread and advanced in Anatolia. Today, in Turkey, apart from providing some needs of nomadic Yoruk tribes like livestock, dairying and transportation, camels are usually breeding for wrestling in the west part of Anatolia. Those environments made use of camels are also become the places where first camel wrestling organizations are observed. Although the camel wrestling culture in particular is dependent on many factors of gaining a widespread acceptance in those circles, it can primarily be connected to the presence of rich camel existence in the Yoruk culture of Western Anatolia. This paper is looking for the answer of these questions; why camels are wrestles? Why people are wrestling the camels? What is the social status of being a cameleer or what is it mean to be owner of a camel in the society? This paper is based on an anthropological fieldwork research conducted in the camel wrestling areas by doing ethnographic interviews with the camel owners. We will try to examine data of the research through the phrase interpreting the cultures within the framework of interpretive anthropology.

Keywords: Culture, anthropology, ethnography, camel, culture of camel dealing, camel wrestling

¹ Bu çalışma, 2016 yılında İzmir’de düzenlenen I. Uluslararası Selçuk-Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumunda sunulan “Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar: Deve Güreşleri Kültürü” başlıklı sözlü bildirinin değiştirilip genişletilerek makale olarak yayımlanmış versiyonudur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji, suleymansanli@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-3826-201X

Received: 17.06.2019, Accepted: 14.07.2019

GİRİŞ

Yörük kültüründe önemli bir yere sahip olan deve, aynı zamanda konar-göçer yaşamın vazgeçilmezlerindedir. Orta Asya'dan Anadolu'ya, Yörük kültürü üzerinden geldiği düşünülen devecilik, taşımacılıkta daha çok kullanılırken zaman içerisinde güreş kültürünü de hazırlamıştır. Kervanlar ile yük taşımacılığında kullanılan develer, konakladıkları yerlerde güreştirilmeye başlanmıştır. Daha sonraları bu etkinlik Anadolu'nun batısında rağbet görerek deveciliği günümüze kadar taşımıştır. Kıyı Anadolu olarak da tabir edilen Batı Anadolu Bölgesi'nin önemli bir kültürel ögesi olan deve güreşleri yaklaşık iki yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Devecilik ve devecilik kültürü bu bölgede yaşayan insanların yaşamlarının önemli bir parçası hâline gelerek deve güreşleri zamanla geleneksel bir forma dönüşmüş ve bölgedeki Yörüklerin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Zaman içerisinde teknolojinin gelişip yaygınlaşması, eskiden konar-göçer yaşam sürdüren topluluklar için önemli olan devenin sahip olduğu işlevsel alanların da daralmasına sebebiyet vermiştir. Yörük yaşamının sembol unsurlarından biri olan develer Türkiye'de günümüzde, bazı Yörük topluluklarının besi, süt ve taşıma gibi ihtiyaçları dışında genellikle güreştirilmek için yetiştirilmektedir. Ekonomik faaliyetler ve ticaretin yükselip yaygınlaşmaya başladığı dönemde deve güreşleri organizasyon boyutunu alarak kurumsallaşmaya başlamıştır (Kılıçkiran, 1987; Yakut, 2009; Ertürk, 2017:13-21). Bugüne kadar devam eden bu süreçte güreşler daha çok Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla ve Antalya illerinde yapılmaktadır. Hafta sonu etkinliği hâline gelen güreş organizasyonları her hafta farklı yerleşim yerlerinde yapılmaktadır. Bir dönem Anadolu'da çok yaygın olan deve, günümüzde güreş yapılan yerlerde bulunmaktadır. Türkiye'deki deve varlığı, artık çoğunlukla güreş için beslenen develere dayanmaktadır. Bu çalışmada devecilik geleneği ve deve güreşleri kültürü sosyo-kültürel antropolojik bir bakış açısı ile ele alınmaya çalışılmaktadır. Çalışma, nitel bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Bu bakımdan deve güreşlerinin yapıldığı bölgelerde yapılan alan araştırmasından elde edilen etnografik veriler kullanılmaktadır. Çalışmanın verileri etnografik yöntem, derinlemesine mülakat, katılımlı gözlem ile elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Literatür tekrarına girmekten kaçınılmış, güreşlerin yapıldığı coğrafyada yer alan ve bu güreşlerin içindeki kilit aktörlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda deve sahibi, deve tüccarı, güreş tertip komitelerinde yer almış kişiler, güreşlerde çeşitli görevlerde bulunanlar, yerel yöneticiler ve seyirciler olmak üzere farklı kesimlerden insanlarla görüşülerek konuya dair kapsamlı bilgiler elde edilmeye çalışılmaktadır. Böylece devecilik geleneği ve deve güreşleri kültürünün ne olduğuna dair kapsamlı bilgiler verilmiştir.

Deve Güreşleri Sporunu mu? Kültürü mü?

Sadece Türkiye'ye özgü bir hayvan olmayan deveyi dünyanın birçok bölgesinde görmek mümkün. Başta Arabistan Yarımadası ile Körfez ülkeleri olmak üzere, Mısır, Fas, Tunus, Sudan, Kenya, İsrail, Hindistan ve Moğolistan gibi birçok ülkede de develer bulunmaktadır. Ancak bu ülkelerde ve dünyada develer genellikle güreşmek için değil yarıştırmak için kullanılmaktadır. Bir körfez ülkesi olan Birleşik Arap Emirliği'nde deve yarışları çok gelişmiş ve ileri olduğundan, uzaktan kumandalı robot yarışçılar jokey yerine kullanılmaktadır. Deve yarışlarına olan tutku ve ilgi çok yüksek olduğu için festival şeklinde yaklaşık iki hafta süren bir deve güzellik yarışması düzenlenmektedir (Zayed: 2008).

“Dubai Veliht Prensi Şeyh Hamdam bin Muhammed bin Rashid al-Maktoum 2008 yılında düzenlenen bir çöl (deve yarışları) festivalinde o güne kadar görülmemiş bir fiyatla 2.7 milyon dolara bir deve satın aldı. Ayrıca, çöl festivalindeki deve güzellik yarışması esnasında Körfez ülkelerindeki göçebe yaşam tarzını muhafaza etmek adına 4.5 milyon dolar tutarında 16 tane deve satın aldı” (Zayed: 2008).

İyi ve güzel yarışan develer için milyon dolarlar harcanmakta, develer astronomik fiyatlarla alınıp satılmaktadır. Yarışlar kapsamında yüksek rakamlara varan çok büyük para ödülleri dağıtılmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında develerin gösteri amaçlı yetiştirildiğini ve para ödülü için yarışlarda kullanıldığını görmekteyiz. Dolayısıyla develer yarışsın, koşucu olsun ve hızlı koşsun diye yetiştirilmektedir. İki hafta süren festival kapsamında körfez ülkelerinden gelen on yedi binden fazla devenin toplam dokuz buçuk milyon dolar para ödülü için (Zayed:2008) yarıştırdığını göz önünde bulundurduğumuzda söz konusu ülkelerde develerin artık endüstriye dönüşmüş bir spor etkinliğinin araçları hâline geldiğini tespit etmek mümkündür.

Afganistan ve Pakistan'da da deve güreşi amacıyla organizasyonlar yapılmaktadır. Ancak buradaki etkinliklerde develerin körfez ülkelerindeki gibi yarıştırmaktan ziyade dövüştürüldükleri görülmektedir. Özellikle Afganistan'da deve dövüşleri kış mevsiminin en önemli sosyal eğlence etkinlikleridir (Najafizada:2013). Deve dövüşlerinde bir tarafın kazanması tercih edildiğinden develer üç saat boyunca dövüşmek durumunda kalabiliyor. Dolayısıyla develer üstüne büyük miktarlarda bahis oyunları oynanmaktadır. Üç saat süren bir güreş dövüşünün sonunda şampiyon olan deve sahibi Afganistanlı Amin'in devesinin binlerce hayranı bulunmaktadır;

“Bu deve ile çok gurur duyuyorum. Binlerce dolar harcadım onun üzerine ve şimdi biliyorum ki bütün zor emeklerimin sonucunu aldım. Güreş gecesi hayvanın üstüne özel süslemeler koyduk ve dövüş çukuruna (alanına) getirdik. Eğer kaybetse, bütün emekler hiç olur. Sonraki güne

bir kasabın kancasında asılıyor olacak”
(İbrahimi: 2007).

Deve güreşleri, Afganistan’ın kuzeyinde Mezari Şerif şehrinde yaygın olarak yapılmaktadır. Baharın gelmesiyle birlikte, 20 Mart’tan itibaren kırk gün süren yeni yıl kutlamaları yapılmaktadır. Bu, aynı zamanda dövüşçü deve sahipleri için de develerinin yeteneklerini denemek ve yüksek kârlar elde etmek için pazarlıkların da başlaması anlamına gelmektedir (İbrahimi: 2007). Afganistan’da cuma günü resmi tatil olduğundan her cuma deve dövüşleri tertiplenir (Najafizada: 2013). Dünyanın fakir ülkelerinden biri olmasına rağmen iyi ve güzel dövüşen develer on binlerce dolar değerinde olabiliyor (Najafizada: 2013). Moğolistan’da da develer, kış sporları kapsamında turistik amaçlı olarak yarıştırmaktadır. Moğolistan Deve Polo, Spor Yarışları ve Seyahat Kurumu NGO, nesli tükenmekte olan, Bactrian deve olarak bilinen çift hörgüçlü Asya develerinin korunmasının geliştirilmesi, sayılarının artırılması noktasında halkın dikkatini çekmek amacıyla bu yarışları düzenlemektedir. Yarışmalar para ödülünü de içermektedir (News: 2013).

Türkiye’deki deve güreşleri ise bahsettiğimiz ülkelerdeki deve etkinliklerinden ve organizasyonlarından amaç ve kullanım bakımından farklılık göstermektedir. Bu ülkelerde yapılan etkinlikler için “deve yarışı (camel race)”, “deve dövüşü (camel fight)”, gibi ifadeler kullanılırken, deve güreşlerinin yapıldığı her ilde yaptığımız saha çalışmasında görüşmecilerimizin hiçbiri “deve dövüşü”, “deve yarışı” gibi ifadeler kullanmadılar. Bütün görüşmelerde “deve güreşi (camel wrestling)” tabirini kullandılar. Nasuhi Baydar;

“Hayvanlar da güreşir, ancak ona güreş adını biz veririz. Hakikatte onlar sadece şakalaşırlar. Vücutlarındaki fazla kuvveti sarf etmedikleri zaman itişirler, kızdıkları zaman da dövüşürler. Lakin işin bizlerle, bizlerin savunma ve kazanma ihtiyacımızla ilgili tarafları vardır” (Baydar: 1946).

Ayrıca görüşmecilerimiz diğer ülkelerde yapılan organizasyonlardaki gibi deve güreşlerinde bahis oyunlarının oynanmadığını ve buna izin verilmediğini ifade ettiler.

“Deve güreşinin bir özelliği şudur, iddia yoktur, bahis yoktur. İlla birisi kazanacak diye birşey de yoktur. Belli bir dakikası vardır, o dakika üzerinde deve birbirine bir üstünlük sağlayamazsa develer hakem heyetine berabere ayrılır. İlla yenecek yenilecek diye birşey yoktur” (G. 1).

Aynı zaman bir bölgede deveciler derneği başkanlığı da yapan başka bir görüşmecimiz de;

“Kesinlikle yani, develer birbiriyle güreştirildiği zaman ortaya bir bahis koyulmaz” (G. 2).

Bir başka görüşmecimiz de;

“Ben size kısa ve öz diyim, devecilik kültürünü yaşatmaya çalışan deve sahipleri ilk önce kumarbaz değil, kumarı sevmeyen insanlar”
(G.3).

Türkiye’de, sözünü ettiğimiz ülkelerdeki gibi develer çok koşsun, güzel yarış çıkarsın diye yetiştirilmemektedir. Bu anlamda görüşmecilerimiz tarafından deve güreşlerinin “dövüş” olarak değil de “güreş” olarak adlandırılması dikkat çekicidir (Görüşme Notları). Enis Batur, *Küçük Kıpırtı Tarihi, Köşebentler* adlı eserinde “şüphesiz, bütün bütüne insanı dışarıda, seyirci ve elbette örgütleyici olarak bırakan örneklerden, sözgelimi deve güreşinden, ya da horoz dövüşünden spor olarak söz etmek güçtür” (Batur: 1992) demektedir. Ancak saha çalışmamız boyunca deve güreşlerinin yapıldığı her ilde yaptığımız etnografik ve derinlemesine mülakatlar neticesinde, şimdilik hoşça vakit geçirilen seyirlik bir kış oyunu olarak kabul edilse de gelecekte deve güreşlerinin diğer spor dalları gibi bir spor hâline geleceği izlenimini edindiğimizi belirtmek mümkündür.

Deve güreşlerinde, boğa güreşi, horoz veya köpek dövüşlerindeki gibi acı ve eğlence iç içe değildir. Güreşlerde develerin zarar görmemesi ya da herhangi bir yara almaması için birçok önlem alınır. Güreş hakemleri ve özellikle deve sahipleri, güreş esnasında devenin acı çekmesine müsaade etmezler. Develer güreş esnasında birbirlerini ısırıp, yaralamasın diye, develerin ağzı “ağız bağcı” tarafından güvenli bir şekilde bağlanır ve sahaya çıkmadan önce “ağız bağı kontrolçüsü” tarafından da iyi bağlanıp bağlanmadığı kontrol edilir (Görüşme Notları). Deve sahipleri/deveciler, develerini o kadar sahiplenmişler ki, görüşmemiz sırasında çok yakın bir duygusal bağ kurduklarını ifade ettiler. Bazı görüşmecilerimiz deveyi ailenin bir ferdi, bir üyesi, hatta bir oğlu gibi gördüklerini belirterek deveye bir zarar gelmesini istemediklerini ifade ettiler.

“Şimdi şöyle birşey var, zamanla çok büyük meblağlar teklif ettiler, biz o meblağları bile ters teptik, siz burdan onu çıkarın yani, yani bizdeki değerinin ne kadar olduğunu çıkarın, ölünceye kadar bizde, ta ki eğer kendi eceliyle damda (devenin bakıldığı yer) bir gün ölürse, buraya bir mezar, bir mezartaşı çiftliğin buraya, burda yatacak, babamın bir vasiyeti var...Ben ölürsem oğlum dedi, gömün buraya bi mezar yapın dedi, bizdeki değeri çok farklı, yani o artık bizim evin bir çocuğu bir insanı gibi o” (G. 4).

Ülkemizde düzenlenen deve güreşleri, yapıldığı bölgelerde ekonomik, sosyal ve kültürel işlevler barındırmaktadır. Güreşlerin yapıldığı yerlerde, ağırlıklı olarak yazları tarım ve hayvancılık ile uğraşan yöre insanı kış aylarında ise deve güreşleri etkinliklerine katılım göstererek kış mevsimini değerlendirmektedirler. Çünkü develer yazın güreşmez, kışın güreşirler. Türkiye’de yapılan deve güreşlerinin en çok Batı Anadolu’nun belirli bölümlerinde düzenlendiğini göz önünde bulundurduğumuzda bu

yörelere kış mevsimi boyunca süren ekonomik, sosyal ve kültürel bir hareketlilik ortaya çıkmaktadır. Alan çalışmamız boyunca edindiğimiz izlenim, deve güreşlerinin Batı Anadolu'nun belirli (başta Ege bölgesi, Marmara Bölgesi'nin güney kesimi ve Akdeniz Bölgesi'nin batı kesimi) bölgelerinde yaygın olarak görüldüğü ve insanların deve güreşlerine ilgi duymalarının büyük ölçüde içinde buldukları kültürle ilgili olduğudur. Yükçü'nün ifadesi bu tespitimizi destekler niteliktedir, ona göre "Kültürel değerlerini taşıdığı toplum deve güreşinden hoşlanıyorsa, o toplumun bireyleri de deve güreşinden uzak kalamıyor. İçinde bulunulan toplum deve güreşinin varlığından bihaberse, ilgi duymuyorsa; o toplumun bireyleri de hiç deve güreşi seyretmeden toplum içinde yaşamını sürdürür" (Yükçü, 2011:4).

Uzun yıllar develeri ile birlikte yaşam süren deveci ailelerinde, develeri ile aralarında güçlü bağlar oluşmuştur. Bir görüşmecimiz, dedesinin eskiden yük develeri olduğunu, katarlarla zeytin, keçiyoynuzu yükü taşıdıklarını belirterek dedesinin evlerinden deve eksik etmediğini ve sürekli evlerinde deve bulundurduğunu ifade etti. Kamyonlar, traktörler yaygınlaşınca da dedesi 9 tane devesini satmış, ama bir tanesini içerde, evde bırakmıştır. Nedenini öğrenmek istediğimizde;

"Çünkü onun (devenin) nefes almasıyla yaşadıklarını hissediyorlar. Evde hep bir deve var, hep evin içerisinde (dedesi) bir deve nefes alsın istemiş. Onu bir bereket olarak görüyorlar. Peygamber bineği herhalde bir boyutu da bu" (G. 5) cevabını vermiştir.

İnsan, kültür, deve güreşi ve etkileşimi bağlamında kültür kavramını değerlendirmek gerektiğinde, "kültürü" tanımlamanın kolay olmadığını görmekteyiz. Güvenç, kültürü anlatmak ve tanımlamanın kolay bir iş olmadığını dolayısıyla onu tanımlamaya çalışmaktan çok, anlamaya çalışmamız gerektiğini belirtir. Bu bağlamda güçlüğün kökeninin kültür sözcüğünün çok anlamlı olmasından kaynaklanabileceğini ifade etmektedir (Güvenç, 1994:95). Buradan kültürün geniş kapsamlı ve anlam yüklü bir kavram olduğunu görebiliriz. Araştırma konumuzla bağlantılı çeşitli kültür tanımlarını ifade etmemiz gerekirse; Linton, "Kültür bir toplumun hayat biçimidir" (Linton, 1945) der, Sumner ve Keller, "İnsanların içinde bulunduğu yaşam koşullarına uyumlarının toplamı, onların kültürüdür" (Sumner&Keller, 1927) diye tanımlar.

Diğer bir tanımda kültür; "bir önceki kuşaktan devralınan ya da karşılıklı ilişki ve etkileşimler sonucu oluşturulan, geliştirilen ve aktarılan tüm ekonomik, dinsel, siyasal, sosyal kurumları; sanat, dil, felsefe, töre, yöntem ve işlevleri, inanç, tutum ve idealleri içeren, maddi ve manevi değerler toplamından oluşan karmaşık bir bütündür" (Küçükahmet vd., 2000:63). Taylor'ın tanımlamasına göre kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı), bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Tylor, 2004:41). Güvenç, kültür tanımları içerisinde bu tanıma daha bütüncül bulduğunu, kültür

kuramının ana savını iyi dile getirdiğinden diğer tanımlara nazaran daha kapsayıcı olduğunu ifade etmektedir (Güvenç, 1994:101).

Geertz'e göre kültürü oluşturan tüm katmanlar insanı tanımlamızı sağlar. İnsanı "stratigraphic" kavrayış dediği, biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel katmanların bir bileşimi olarak görür (Geertz, 1973). Böylelikle insanı kültür üzerinden tanımlamaktadır. Geertz'e göre insan, kendi başına bir kültürdür. "İnsansız kültür... kültürsüz de insan yoktur" (Geertz, 1973:49). Ona göre;

"Bütün insanlar birtakım biyolojik psikolojik ve toplumsal yaşam kapasitesiyle doğarlar ve bu kapasitelerini toplumda hazır buldukları kültür aracılığıyla, yani anlamlı sembollerle yönlendirirler. "Bizim konuşma kapasitemiz doğuştandır; fakat bizim İngilizce konuşma yeteneğimiz kültürelidir. Tatlı gülüş ve nahoşlukla kaşlarını çatma belli ölçüde genetikdir; fakat alaycı gülüş ve birini alaya alarak kaşları çatma genelde kültürelidir" (Geertz, 1973:50).

Bu çerçevede her toplumun bir kültürü olduğunu ancak içerik olarak kendine özgü bir kültüre sahip olduğunu ifade edebiliriz. Bir toplum, boğa güreşinden hoşlanırken bir başka toplum deve güreşini sevebilir. Deve güreşlerinin yaygın olarak yapıldığı Batı Anadolu Bölgesi ve çevresi, kültürel açıdan kendine has karakteristik özelliklere sahip görünmektedir. Deve güreşi organizasyonlarının yapılması, deve yetiştirilip alınıp satılması, deveye giydirilen her türlü süsleme, aksesuar ve malzemenin bu bölgede yapılması, insanların hayat tarzını buna göre ayarlaması, kültürel açıdan farklılaşan bir toplumun varlığını ortaya koymaktadır (Koyuncu Okca ve Uygur, 2018; Çalışkan, 2010; Yükçü, 2011). Dolayısıyla, deve güreşleri burada yaşayanlar için çok fazla anlam taşır. "Yılın belli bir bölümünde bu etkinlik vesilesiyle insanlar buluşur, eğlenir, sosyalleşir, kazanç sağlar; üretir ve tüketir" (Çalışkan, 2010:4).

Develer Neden Güreşir/Güreştirilir?

Saha çalışmamız boyunca bir iki vaka (arkadaş çevresi, merak ve heves) dışında, deve sahibi olan veya devecilikle, deve güreşi ile geçinenlere, uğraşan insanlara, ailelere baktığımızda kökeninde mutlaka bir Yörük izine rastladık. Görüşmecilerimiz ya atalarımızın, ya dedemin dedesinin, ya da dedemin babasının da zamanında katar develeri vardı (Görüşme notları) şeklinde ifadeler kullanarak ailelerinin Yörük olduğunu belirttiler.

"Dedemin dedesi güreştiriyordu. Dedemin babası güreştirdi. Dedem güreştirdi. Babam güreştirdi. Güreştirme ihtiyacı doğdu. Çünkü herkes, dedem güreştiriyor, dedemin dedesi güreştiriyor, sen niye güreştirmiyorsun diye, mahalle baskısı yüzünden başladım. Yani aileden gelen sebeplerden daha çok başlanıyor, çünkü babası sağ oluyor, babası deveci oluyor ve çocuk da başlıyor. Benimkisi, herkes çünkü dedem,

dedemin dedesi güreştirdi. Ben babamı kaybetmişim, babam deve alamamıştı, o da deve güreşlerine giderdi ama dedelerimiz falan develeri vardı. Bize de senin deven niye olmasın dendi bize? Biz de doğru söylüyorlar dedik, bizde hayat görüşümüze, ilkelerimize uyuyor mu diye aldık, baktık ki uyuyor, ondan sonra deve sayısını artırdık” (G. 5).

Yörük kökenli olmayıp aslen göçmen/muhacir olan, baba-oğul birlikte deve sahibi bir görüşmecimize, devencilğe nasıl başladıklarını sordüğümüzda, arkadaş çevresi vesilesiyle deve güreşine merak sarıp daha sonra güreş organizasyonu tertip edecek kadar deve güreşleri sevgisinin kendileri için bir tutku dercesine varan bir ilgi hâline geldiğini ifade etmişlerdir.

“İlgimiz, ilk güreşlere (izleyerek) başladık gelip gitmeye, ee tabii Türkiye'mizin çeşitli yörelerinden arkadaşlarımızla kişilerle tanıştık, yani her şeyin güzel olduğunu gördük, bu kültürün içinde birden kendimizi bulduk yani, merakımız, yani küçüklükten beri develeri görüyorduk mesela” (G. 3).

Her ne kadar günümüzde artık yerleşik hayata geçmiş olsalar da (günümüzde Sarıkeçililer gibi bazı topluluklar hâlâ kısmen konar-göçer yaşam tarzını korumaktalar) Yörükler, eskiden göçebe bir yaşam sürdürdüklerinden ve deve yetiştiriciliği de yaptıklarından göç yolculuklarında develerden yararlanmışlardır. Osmanlı Dönemi'nde devletin sahip olduğu develerin yanında hem yerleşik hem de göçebe hayat yaşayan toplulukların develeri de vardı. Faruqi, on yedinci yüzyılda ve on sekizinci yüzyılın başında beslenen develerin, daha çok göçlerde göçebelerin kendi eşyalarını taşımak için yetiştirildiğini ifade etmektedir (Faruqi, 1988:931). Develer, geçmişte yayla göçleri dışında, ulaşım, taşıma ve çeşitli nakliye gibi işlerde de kullanılmışlardır. Bu rolleri nedeniyle birçok insanın da geçim kaynağı olduğundan onlar için büyük önem taşıyor ve yaygın olarak beslenip yetiştiriliyordu. Develer, uzun yola, açlığa, susuzluğa soğuk ve sıcakta oldukça dayanıklı hayvanlardır. Bu yüzden uzak mesafeler arasındaki nakliyatta diğer yük hayvanlarına nazaran hep develer tercih edilmiştir. Batı Anadolu bölgesinin, Yörüklerin yaygın yaşam alanı olması ve Yörük kültüründe düzenli bir deve varlığının bulunması, burada deve güreşleri için elverişli ortamların oluşmasına yol açmıştır.

Develerin ekim-kasım aylarında çiftleşme isteği duymaya başlamasına “kızma” denir. Kızgın deveye “girgin” de denilmektedir (Yakut, 2009:11). Çift hörgüçlü erkek deve olarak bilinen Bactrian devesi ile tek hörgüçlü dişi deve Dromedary arasındaki çiftleşme sonucu “Tülü” adı verilen Anadolu develeri elde edilmektedir. Görüşmecilerimiz, deve güreşlerinin “tek hörgüçlü dişi “Yoz” develer ile “Buhur” adı verilen çift hörgüçlü erkek develerin çiftleşmesinden meydana gelen Tülü erkek develeri arasında yapıldığını” belirttiler (Görüşme notları). Tülü adı verilen develer güreş devesidir. Devenin güreşme arzusu, isteği de bu

dönemde yani Aralık, Ocak, Şubat, ve Mart aylarında ortaya çıkmaktadır. Develerin güreşme dönemindeki durumuna dair bir görüşmecimiz;

“Develer yazın bakılıp, kışın kızma zamanı olduğu için, eşleşme zamanı olduğu için kiskançlıktan güreşiyor, ve de Allah vergisi içinden geliyor, bunların şimdi eşleşme zamanı, kancık deveyle eşleşmesi lazım, bunlar şimdi 3-4 ay civarı eşleşir ve eşleştiği zamanda kancık develer de genelde hamile kalır, en kızgın olduğu zaman, ama yazın deve yemeye başladı, göbeği falan salıverdi, eşleştiren de o kızgınlık o tav olmaz” (G. 6) şeklinde ifade etti.

Yakut, Tülü develerinin, kasları iyi gelişmiş ve kemikleri sağlam olduğundan, çevre ve iklim koşullarına karşı daha dayanıklı olduklarını, verimlilik açısından da her iki türe oranla üstünlük gösterdiklerini belirtmektedir (Yakut, 2009:19).

Bir görüşmecimiz “Dünün deve katarları bugünün kamyonları, traktörleri, nakliye araçları” ifadesini kullanmıştır (Görüşme notları). Yükçü, “Dünün deve katarları günümüzün tır filolarının hizmetini görmüştür” demektedir (Yükçü, 2011:11). Deve katarları, birden çok devenin birbirine bağlanıp sıralanmasıyla oluşurdu. En önde ise bütün develere bağlı bir eşek bulunurdu. Katar, yani arkadaki develerin hepsi öndeki eşeği takip ederek yüklerini gidecekleri yere kadar taşırlardı. Ancak katarı götüren, öncülük eden kişi, ya savran (deve bakıcısı), ya da büyük ihtimalle katarın sahibi olurdu. Öndeki kimse o eşeğe binerek katarı sevk ve idare ederdi. En sondaki deveye bir çan takılırdı. Çandan düzenli ses geldikçe katarın yoluna düzgün bir şekilde devam ettiği anlaşılırdı. Çan sesi kesildiğinde ise herhangi bir sorunun habercisi olabilirdi (Görüşme notları). 1960'lı yıllara kadar kara nakliyeciliğinde en çok develerden yararlanılmıştır. Bu dönemde at, eşek, katır gibi başka yük hayvanları da kullanılmakla beraber, dayanıklı ve sağlam olduklarından ağır yük taşımacılığında ağırlıklı olarak hep develer kullanılıyordu.

“Bister odunu (yaklaşık 400 kilo) sar deveye, tabii odunun kuruluşuna yaşlığa göre değişir, 400 kilo yük odunu sararsın ordan, afedersin evveli merkebe sararlardı belki, bu eşyayı dört seferde getirdiğini (deve) bir seferde getirir” (G. 7).

1980'li yıllara doğru gelindiğinde ve daha sonrasında motorlu taşıtların yaygınlaşması ve kara nakliyeciliğinin gelişmesiyle birlikte develer gittikçe önem kaybetmiştir (Uygun, 2016:410-432; Koyuncu Okca, 2014:43-71; Ertürk, 2017:13-21).

Eskiden deve katarları (en az dört ve yukarısı deveden oluşan yük kervanı), bir yerden başka bir yere yük taşırken, konakladıkları yerlerde, develeri dinlendirirlermiş Görüşmecilerimiz, deve güreşinin bu dinlenme esnasında deve sahiplerinin boşa kalan develeri güreştirmesiyle çıkmış olabileceğini belirttiler. Kış aylarında develerin çiftleşme arzusu arttığından

erkek develerin katardaki diğer develere üstünlük sağlamak ve dışı deveye sahip olma isteği sürüdeki diğer develer arasında fiziksel bir mücadelenin oluşmasına yol açar. Deve kervanlarının mola yerlerinde çeşitli oyunlarla sergiledikleri bu güç gösterisinin deve sahiplerinin de ilgisini çekip sürekli bunları uygulamalarıyla ilgi görerek ilk deve güreşi gösterilerinin ortaya çıktığı söylenebilir (Görüşme notları). İlk olarak katardaki deve sahiplerinin kendi aralarında eğlence amaçlı birkaç deveyi güreştirmesiyle başlayan gösteri, zamanla büyüyerek önce yılda birkaç kez düzenlenmiş daha sonraları bir kış sezonu boyunca güreş organizasyonlarına dönüşmüştür. Bir görüşmecimiz;

“Eskiden burda ağalık, beylik çokmuş, (develer) burda katar nakliye şeklinde kullanılıyormuş. Hani vagon nasılsa, bu develer de katar olarak kullanılmış. Samanlar çekilmiş, incirler çekilmiş, zeytin çekilmiş dağlardan, traktörlerin hani efendim kamyonların olmadığı dönemlerde bütün nakliye tamamen tonajlı olduğu için ürünler hâliyle bu deveyle taşınması yapılmış yıllarca. O arada da dinlenme esnasında yani esnalarında, bu dinlenmelerde çıkmış bu, deve güreşi ilk başlangıcı, yani develeri mola anında, orda kendi kendine güreşirken görmüş sahipleri bunları, ...yollarda dinlenme anlarında bu develer burda kendi kendine güreşirken tespit ediyor mal sahipleri. Diyor ki bu yani biraz daha canlı bu sefer ne yapıyorlar. Eee senin de benim de diyo çok güzel güreşen bi deve var diyo adam. Tamam diyo o da. Bu İzmir’de de olmuş bu. Esas Menemen tarafında da daha çok başlamış bu işler. Ege’de de olmasının sebebi o. Yani ordaki ağalar beyler sünnetlerde özel günlerde, özel günler derken nasıl, bir nişan törenidir, düğün törenidir, şeydir veya bir askere gitmedir, yani orda özel günlerde bu katardaki develerin, güreşen develerin bi yere getirip bi ortada, meydana, alanda, herkesin görebileceği bir yerde, bunları birer ikişer, böyle seyirci açısından değil de seyir açısından yani seyretmesi, orda bir etkinlik olsun...yani o anlamda kullanılmak üzere” (G. 8) diye ifade etti.

Develerin ilk nasıl güreşe başladığıyla ilgili bir başka görüşmecimiz de;

“Eskiden zeytin taşınacağı zaman develer varmış, eee onlar taşımada kullanılıyormuş. İşte benim dedemin develeri var, bi katar devesi var, incir taşırmış şeye, eee İzmir körfezine, İzmir limanına ee boşta kaldığın zaman develeri ne yapacaklar güreştiriyorlarmış. Deveyi ne zaman çalıştırır, kışın yazın çalışıyor, geliyor boşta kalıyor evde, boşta kaldığı zamanda birbirleriyle güreştiriyorlar” (G. 5).

Develerin neden güreştirildiğine dair görüşmecilerimizden başka bir tespit ise;

“Develeri bi hayır cemiyeti olsun, camiler su yararına yapıyor bu güreşler, güreştiriliyodu orda, çıkarılırsa bi yolluk eskiden yolluk veriyolardı. Mesela koyuyorlardı başaltı 250 lira, baş 500 lira, 8-10 deve bu parayı taksim, kazanıyosa kim alıyo, taksim ediyolardı bu devcileri parayı, geri kalanı da cami hayırına, su hayırına güreş yapıyodu. bir köyün, bir şehrin devletten fazla yardım alamadığı vakit, köye yol yapılacak, hastane mi yapılacak, sağlık ocağı yapılacak, toplaniyodu 40-50 deve, güreş yapılyodu, onun gelirini (bağışlıyodu)”. (G. 9).

Bir başka görüşmecimizin de deve güreşlerinden beklentisinin ne olduğunu sordüğümüzda;

“Devecilikten beklentimiz şu, develerimizi çocuklarımız yarın hayvanat bahçelerinde görmesin, hani İzmir’in göbeğinde bugün güreş yapmaya çalışıyoruz, bugün işte bak bu hafta ee ayın 11’i, 13 Mart Pazar günü Bayraklı’da, belediyenin katkısıyla yapılan kültürel bir faaliyet, 40-50 bin kişi buraya nasipse olursa gelecek, yani biz bunda maddi hiçbir şey (beklentimiz yok), hatta ve hatta daha bizim çocuklarımızdan (kendi ceplerinden) çıkan şeyler oluyo.” (G. 10) şeklinde ifade etti.

Saha araştırmasında yaptığımız gözlem ve görüşmelerimiz esnasında güreşme kabiliyetinin develerin doğasında olduğunu, kendiliğinden geliştiğini ve sonradan herhangi bir eğitim yoluyla öğretilmediğini tespit ettik (Görüşme notları). Bazı görüşmecilerimiz, “bu işin okulu yok ki kaydını yapıp güreş nasıl yapılır? diye öğretilim, doğaya bıraksan da deveyi kendi kendine güreşecektir” ifadelerini kullandılar (Görüşme notları).

“Develer içgüdüsel güreşiyor, bunlara hiçbir şekilde öğretilmiyor, yani şey diyemezsin deveyi aldık eğitiyoruz ve eğitimden sonra deveyi bu şekilde güreştiriyoruz diyemiyorsun. Devenin kendi içgüdüsel bu, şimdi nasıl diyim, sen sağ elinle yazabiliyorsun, kimisi solak, sol eliyle yazabiliyor. Develer de sağcı, solcu, çırpmacı, kendi çocukluklarından taa yavru olduklarından itibaren, bunlar kendileri öğreniyorlar, ee ona göre yedi yaşına geldiklerinde de güreşmeye başlıyorlar” (G. 5).

Develer neden güreşir? Güreştirilir? Beklentilerinin ne olduğu ya da deveciliğe neden/nasıl girdiklerine dair saha çalışmamız esnasında görüşmecilerimizden edindiğimiz izlenim ve gözlemlerimizi (başka sebepleri de göz ardı etmemekle beraber) maddeler hâlinde özetlemek gerekirse;

- 1) Yörük/Yörüklük kültürü: Kökenlerinde Yörüklük olanlar, devecilik aileden geldiği için veya aileden miras kaldığı için develerini güreştirenler/deveciliğe başlayanlar. Buna bağlı olarak Yörüklük kültürünü yaşatmak ve ilerletmek temel hedeftir.

- 2) Etkilenme: Bir heves, bir merak veya (deveci) arkadaş çevresinden etkilenip, arkadaşlarının da isteği ile deveciliğe başlayıp deve güreştirenler/deveciliğe başlayanlar.
- 3) Ticari kaygı veya reklam için (reklam olsun diyende var): Bir görüşmecimizin ifadesiyle söyleyecek olursak “Sanayici, iş adamı olan, fabrikası, benzinliği olan”, kısacası gelir seviyesi yüksek, maddi durumu çok iyi olanlar, reklam ve çevrenin de bunu çekici hâle getirmesiyle deveciliğe başlayıp deve güreştirenler.
- 4) Hobi: Develerle ilgilenmek keyifli ve zevkli olduğundan bu işi bir hobi olarak görüp devecilikle uğraşanlar/develerini güreştirenler. Bir güreş sezonu boyunca sadece bir ya da iki güreşe götürdükten sonra yılın geri kalanında devesine bakmakla meşgul olan görüşmecilerimiz oldu.

Bu dört grubun temel noktası Yörük olmaları (ikinci grupta birkaç istisna hariç), yani kökenlerinde Yörük kültürü olması deveciliğe, deve güreşine başlamalarında bir başlangıç noktası ya da temel bir nokta diyebiliriz.

Bir görüşmecimizin ifadesi ile bağlamak gerekirse;

“(amacımız) Devecilik eee Yörük kültürümüzü yaşatmak, ilerletmek, kişilerle kişileri birbirine kaynaştırmak, bağdaştırmak, birlik beraberliği sağlamak için çok güzel bir kültür, gerçekten seviyoruz.” (G. 3).

Deve Sahibi/Deveci Olmanın Toplumsal İşlevi

Alan araştırmamıza konu olan deve sahiplerine, devecilikle uğraşanlara baktığımızda çoğunlukla ilkökul mezunu, çok az sayıda lise mezunu, sadece bir kişinin iki yıllık yükseköğretim tahsilli bulunmaktadır. Deve sahiplerinin büyük bir çoğunluğu çiftçilikle uğraşmaktadır. Zengin ve fakir deveciler de olmakla birlikte genellikle orta hâlli diyebileceğimiz bir gelir düzeyine sahiplerdir. Deveye olan sevgi ve bağlılıkları nedeniyle deveyi bırakamadıkları için deve güreşlerini babadan oğula sürdürmektedirler. Yıllarca dağlardan zeytin, palamut, odun yükü taşıyan Muğla Mumcular’dan olan ve çocukluktan beri bu işin içinde olan Ali amca, deve ile yük taşımacılığı işi bitince vaktini artık deve güreşleri ile geçirmeye başlar. Ali amcanın çocukları şehirde evleri olmasına rağmen onu geri getirmek için bir türlü ikna edemezler. O, tek başına köyde, devesinin başından hiç ayrılmayarak geçmiş günleri düşünür. Devesini güreştireceği haftayı sabırsızlıkla bekleyerek devesi ile vaktini geçirerek yaşamına kaldığı yerden devam etmektedir (G. 11).

“Deveciler ayrı kentlerden, ayrı kasabalardan da olsalar genellikle, birbirlerini tanırlar. Güreşlerin yapılacağı Aralık, Ocak ve Şubat aylarını sabırsızlıkla bekler, güreşler başlayınca da güreş kentlerinde her hafta sonu buluşurlar. Deveciler ve bu güzel olaya sevdalılar arasında örnek gösterilecek bir dostluk, bir kardeşlik bağı vardır. Her hafta yeniden buluşarak bu dostluk ve kardeşlik tazeler, pekiştirirler. Güreşlerden

bir iki gün önce gelir, kahvelerde, lokantalarda toplanır, geçmiş yıllardaki iddialı ve heyecanlı güreşleri birbirlerine anlatırlar. Günümüzde videoların yaygınlaşmasıyla, da filme alınmış, daha önce yapılan güreşleri büyük bir coşkuyla izlemektedirler. Çünkü bu insanlar hayvanlara besledikleri sevgi gibi insanlara da büyük sevgi duyarlar.” (Kılıçkiran, 1987: 134).

Batı Anadolu’da güreşin ilgi gördüğü çevrelerde güreş devesi sahibi olmak kültürle ilişkili olarak hâlen bir statü sembolü olmayı sürdürmektedir (Ertürk ve Demir, 2016; Ertürk ve Şanlı, 2018:631-635). Deveci olmak veya deve sahibi olmanın toplumda herhangi bir sosyal işlevi olup olmadığını öğrenmek istediğimizde bir görüşmecimiz;

“Ya şimdi normal yaşantınızda ne bileyim Antalya’ya gitmek istesiniz belki gidemezsiniz, ama işte develer sayesinde Türkiye’nin her yerini geziyorsunuz, her yerde dostunuz var, ailecek görüştüğümüz arkadaşlarımız var, birlik beraberlik içinde, yani Allah korusun bir arkadaşımızın hastalığı oluyor, bir şey oluyor, iyi günde de kötü günde de biz hep birbirimizin yanında oluyoruz. Geçen mesela bir abimiz trafik kazası geçirdi, bu devecilik alanında bulunan insanlarda, bu kültürü yaşatan insanlarda birlik beraberlik var. O şahsı düşünüyor, ona nasıl destek olabilirim, deve mi getiriyorum, güreştiriyorum. Ne bileyim arkadaşım seyirciden toplanan misal ee paradan diyorsunuz ki o arkadaşımıza gitsin, faydamız olsun, yardımımız olsun. Yani devecilik kültürü apayrı bir şey, bambaşka bir şey” (G. 3).

Görüşmecilerimiz, deve sahibi olmadan önceki hayatları ile deve sahibi olduktan sonraki hayatları arasında mutlaka bir değişiklik olduğunu belirttiler. Deve sahibi olmanın insana sorumluluk kazandırdığını ifade etmektedirler. Mesela, develerin günlük bakımları var, deve sahibinin gezdirme, yürüyüş gibi antrenman şeklinde spor faaliyeti yaptırması gerekmektedir, bunun bir tanesini ihmal eden deveci suçluluk hissedebilmektedir. Geceleri soğuk olduğu zaman torba takılması gerekmektedir ve bu unutulduğunda deve sahibi devenin hastalanabileceği endişesine kapılmaktadır. Normal şartlarda bir araya gelme olanağı bulamayacak insanlar deve güreşleri münasebetiyle tanışıp, kaynaşabilmektedirler. Güreşler sayesinde, Aydın’daki deveci Çanakkale’dekiyle, Manisa’daki Antalya’daki deveciyle tanışmakta ve uzun süreli sosyal ilişkiler kurulmaktadır. Bu doğrultuda bir görüşmecimiz;

“Çanakkale’den mesela deveci arkadaşın kızı buraya şeye gelmiş, Ahmetli’de üniversite var iki yıllık, meslek yüksekokulu, Celal Bayar Üniversitesi’ne bağlı, telefon ettiler bize yardım ediver dediler, kız çocuğuymuş, gittik kızı bulduk, yardım ettik, yurda yerleştirdik” (G. 4).

Aydın'dan bir görüşmecimiz; çiftçilik yapan bir tanıdığının güreş devesi sahibi olduktan sonra yavaş yavaş bir çevre edinmeye başladığını, devesi iyi güreştiğinden herkes tarafından da tanınır hâle geldiğini belirtti. Bu durumun deve sahibi tanıdığının çok hoşuna gittiğini ve durumundan memnun olduğunu ifade etti. Ancak deve sahibi yeni bir eve ihtiyacı olduğundan devesini satmaya karar verir ve iyi bir alıcı bulunca da devesini satar. Yeni evine yerleştikten sonra gündün güne eskiden sahip olduğu çevrenin kendisinden uzaklaşmaya başladığını, daha önce selam verenlerin artık selamı kestiğini, bu durumun da onu çok huzursuz etmeye başladığını söyledi. Zaman ilerledikçe devesini sattığı için çok pişman olduğunu, “keşke bir çadırda yaşasaydım da devemi satmasaydım” diye serzenişte bulunduğunu belirtti.

Devesi güreşte galip gelen deveci dünyanın en mutlu insanı gibidir. Hatta görüşmecilerimizin anlattığına göre galip gelen deve bile kazandığını hissedermiş. Güreşten sonra kazanan devesi ile köyüne ya da kasabasına giden deveci büyük bir coşkuyla karşılanırmış.

“Üst üste galibiyet kazanan develer köye girişlerinde, milletvekillerinden iyi karşılanıyormuş! Eskiden şampiyon develere “Paşa Tülü” denirmiş. O develeri, bağ bahçeye yayılmaya girmelerine kimse karışmazmış” (Yakut, 2009:160).

Çünkü devenin veya deve sahibinin en büyük destekçileri köyüdür, ilçesidir. Deveci bir bakıma ilçesini de temsil etmektedir. Kazandığında hem kendisi hem de ilçesi için gurur kaynağı olacağını bilir. Bu da deveci için iftihar vesilesi olacaktır. Bir anlamda onun için bir şereftir (Görüşme notları).

Hiçbir deveci mağlup olmak için sahaya çıkmaz. Devesinin yenilmesini istemez, devesi yenilirse üzülür. Devesinin güreş sahasından galip olarak çıkmasını ister. Deve güreşlerinden beklenti konusunda bir görüşmecimiz;

“Yenersin de yenilirsin de, ben yenmeyi de kabul ederim yenilmeyi de kabul ederim, en güzel centilmenlik en güzel devecilik bu, ben deveciyim, bunda yenilmek de var yenmek de var ama benim rakibim de oraya yenicem diye çıkıyor, ben de yencem diye çıkıyorum, mutlaka birimiz yenilecek olay bu” (G. 12).

SONUÇ

Sadece Türkiye'ye özgü bir hayvan olmayan devenin dünyanın farklı bölgelerinde spor amaçlı güreştirildiğini veya dövüştürüldüğünü görmekteyiz. Bu faaliyetlerin sonucunda da maddi bir kazanç beklentisi içerisinde bahisler oynanmakta ve yüksek miktarlarda para ödülleri dağıtılmaktadır. Türkiye'de ise deve güreşleri, bahsettiğimiz ülkelerdeki deve etkinliklerinden ve organizasyonlarından amaç ve kullanım bakımından farklılık göstermektedir. Türkiye'de düzenlenen deve güreşleri, yapıldığı bölgelerde ekonomik, sosyal ve kültürel işlevler barındırmaktadır. Deve güreşi organizasyonlarının,

günümüz itibarıyla seyirlik bir oyun olarak tertip edildiğini ifade edebiliriz. Düzenlenen güreş etkinliklerinde, diğer ülkelerle kıyaslandığında yol masrafı, konaklama gibi harcamalarının karşılanması dışında yüksek miktarlarda herhangi bir maddi kazanç beklentisi olmamaktadır. Ayrıca deve güreşlerinde bahisler oynanmamaktadır. Dolayısıyla, deve güreşlerinin yaygın olarak yapıldığı Batı Anadolu'nun, bir başka tabirle Ege Bölgesi, Marmara Bölgesi'nin güney kesimi ve Akdeniz Bölgesi'nin batı kesimlerinin kültürel açıdan kendine has karakteristik özelliklere sahip görüldüğünü ifade etmek mümkündür.

Bu çerçevede develerin neden güreştirildiğine dair edindiğimiz sonuçlardan birkaçını kısaca özetlemek gerekirse; ilk başlangıcından günümüze deve güreşlerinde işlevsellik açısından birçok dönüşümler yaşanmıştır. Geçmişte, bir yerden başka bir yere yük taşıyan ve konakladıkları yerlerdeki dinlenme esnasında boşa kalan develer, deve sahipleri tarafından güreştirilmiştir. Develeri, güreşi kazanınca da bundan gururlanan deve sahibi zamanla başka develerle sürekli devesini güreştirme arzusuna kapılmıştır. Daha sonraları develer, hayır amaçlı olarak güreştirilmeye başlanmıştır. Bir köyün camisi, ya da su çeşmesi veyahut bir şehrin sağlık ocağı, hastanesi için para yardımı söz konusu olduğunda develer güreştirilip buradan toplanan para bağışlanmıştır. Günümüze gelindiğinde ise deve güreşi, organizasyonlar şeklinde geniş kitlelere hitap eden seyirlik bir oyun olarak düzenlenmektedir. Bütün bunlara ilaveten; Yörük olmak, arkadaş çevresinden etkilenmek, ticari kaygı/reklam yapmak ve son olarak hobi amaçlı olarak develeri güreştirenlerin olduğu tespitini de eklemek mümkündür.

Son olarak ifade etmek gerekirse; görüşmecilerimiz, deve sahibi olmadan önceki hayatları ile deve sahibi olduktan sonraki hayatları arasında bir fark olduğunu ve değişiklik meydana geldiğini belirtmişlerdir. Normal şartlarda gidilmeyecek yerlere deve güreşleri sayesinde gidiliyor ve bir araya gelme olanağı bulamayacak insanlar bu münasebetle tanışıp kaynaşabiliyor. Bu bağlamda deveci olmanın veya deve sahibi olmanın toplumsal ve sosyal bir fonksiyonu olduğunu da belirtmek mümkündür. Ayrıca güreşin ilgi gördüğü çevrelerde güreş devesi sahibi olmak, kültürle de ilişkili olarak bireyin toplumsal statüsünün yükselmesine büyük oranda katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Batur, E. (1992). Küçük Kıpırtı Tarihi, Köşebentler, İstanbul: Boyut Yayınları
- Baydar, N. (1946). Ülke gazetesi, akt. İhsan Yakut, (2010). “Ege'nin Deve Güreşi Şenlikleri” içinde, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Ertürk, D.; Demir, G. (2016). “Bir Enformel Kimlik Aracı Olarak Türkiye'de Deve Güreşleri I. Uluslararası Selçuk Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu 17-18-19 Kasım 2016, I. Cilt Sosyal Bilimler, (Edt.), Devrim Ertürk; Özgür Gökdemir, ss. 156-184, Selçuk Belediyesi Kent Belleği Yayınları, İzmir.

- Ertürk, D. (2017). "Türkiye'de Devecilik", Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri, içinde (Edt.), Devrim Ertürk ve Süleyman Şanlı, ss.13-21, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- Ertürk, D.; ŞANLI, S. (2018). Gelenekten Moderne Anadolu'da Devecilik, Turkish Studies, Volume 13/26, p.613-635.
- Faruqhi, S. (1988). Onyedinci Yüzyılın İkinci Yarısında Devecilik ve Anadolu Göçebeleri (Danışmend Mukataası), IX.Türk Tarih Kongresi (21-25 Eylül 1981), II.Cilt, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Geertz, C. (1973). "The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man", The Interpretation of Cultures içinde, New York: Basic Books.
- Geertz, C. (2010). Kültürlerin Yorumlanması, Hakan Gür (Çev). Ankara: Dost Kitabevi
- Güvenç, B. (1994). İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çalışkan, V. (2010). Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri, Selçuk Belediyesi Yayınları, İstanbul: Anka Yayınları
- Küçükahmet, L., Kūlahođlu Ő, Ő., Çalık, T., Topses, G., Őksūzođlu, A.F., Korkmaz, A., (2000). Őđretmenlik Mesleđine GiriŐ, Ankara:Nobel Yayınları.
- Kılıçkiran, M.N. (1987). Ege'de Kış Turizminin Kurtarıcısı: Deve Güreşleri", III: Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, III.Cilt, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Koyuncu, Okca, A. (2014). "Geleneksel Deve Güreşleri ve Deve Donanımları", Deve Kitabı içinde (Edt.),Emine Gürsoy Naskali ve Erkan Demir, (2014), s.43- 71, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Koyuncu Okca, A.; Uygur, K.. (2018) "Geleneksel Deve Güreşlerindeki Deve Donanımlarının Halk Kültürü Açısından İncelenmesi", Bilimin izinde Prof. Dr. Pakize Pervin Aytaç Armağanı içinde, (Edt.), Reyhan Gökben Saluk, ss. 247-268, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kroeber, A.L. and Kluckhohn, C. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions, New York: Random House.
- Tylor, E. B. (2004). The Science of Culture. An Anthropological Theory: An Introductory History (3. Ed.) içinde (41-55). R. Jon McGee & Richard L. Warms (edit.). New York: McGrawHill.
- Uygur, H.K. (2016). "Necati Cumalı'nın Yenilmeyen Hikayesinin Geleneksel Deve Güreşleri Açısından Deđerlendirilmesi", I. Uluslararası Selçuk Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu 17-18-19 Kasım 2016, I. Cilt Sosyal Bilimler, (Edt.), Devrim Ertürk; Özgür Gökdemir; Özgür Gökdemir, ss. 410-432, Selçuk Belediyesi Kent Belleği Yayınları, İzmir.
- Yakut, İ. (2009). Ege'nin Deve Güreşleri Şenlikleri, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Yükçü, S. (2011). İki Kültür İki Güreş: Deve Güreşleri-Boğa Güreşleri, İzmir: Altın Nokta Basın Yayın <https://www.alarabiya.net/articles/2008/04/08/48007.html>, erişim tarihi 26.07.2016
- Zayed, M. (2008). "Dubai Crown Prince Buys Prize Camel for \$3 Million" <http://www.foxnews.com/story/2008/04/08/dubai-crown-prince-buys-prize-camel-for-3-million.html>, erişim tarihi 26.07.2016
- <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1371992/Duel-dromedaries-Afghan-camels-wrestling-showdowns-celebrate-Persian-New-Year.html>, erişim tarihi 27.07.2016
- Najafizada, M. (2013). "Animal Fights" <http://www.gagdaily.com/disgusting/1484-animal-fights.html>, erişim tarihi 27.07.2016
- Ibrahimi, S.Y. (2007). " High Stakes in Afgan Camel Wars" <https://iwpr.net/global-voices/high-stakes-afghan-camel-wars>, erişim tarihi 27.07.2016
- Camel Polo winter festival, (2013). <https://www.news.mn/r/134853> erişim tarihi 27.07.2016

EK-1

Kod	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Devecilikteki Konumu
G1	Erkek	?	Esnaf	Eski Deveci
G2	Erkek	1977	Esnaf	Deve Sahibi
G3	Erkek		Esnaf	Deve Sahibi
G4	Erkek	1983	Çiftçi	Deve Sahibi
G5	Erkek	1974	Sanayici	Deve Sahibi
G6	Erkek	1960	Sanayici	Deve Sahibi Organizatör
G7	Erkek	1948	Çiftçi	Deve Sahibi
G8	Erkek		Bankacı	Deve Sahibi Organizatör
G9	Erkek	1946	Emekli	Deve Sahibi
G10	Erkek	1961	Emekli	Deve Sahibi Organizatör
G11	Erkek	1934	Çiftçi	Deve Sahibi
G12	Erkek	1962	Emekli	Deve Sahibi